

« zurück blättern vor »

LUZ subst. m., ab 1586; auch *losz*, *łóz*. **1)** ‘freier, weiter Platz, viel Platz; Freizeit’ – ‘wolne, przestronne miejsce, dużo miejsca; czas wolny’: 1586 Krofej M3v, SPXVI *Stworzenie iest obczzone / [...] Rádoby fwą wolnośc miało / Y Turecke mocy lofz było*. o (†1661) 1681 Tward.W.D. 268, L *Uciekaią, ziemię otworzywszy wszystko w łóz inkursyom*. o (†1661) 1681 Tward.W.D. 11, L *Teraz lozem otworzone wrota do korony pogaństwu*. o (†1774) 1784 Hor.Sat. 247, L *Łózem rozpasany na wszystko biegał*. o (†1887 Krasz., Sw *Zostało mi tylko tyle luzu, żem miał czym oddychać*. o (1934) 1948 Goj.Ziemia 126, DOR *Ileż to zamiarów miała, by tę izbę dobrać, by większy luz w domu mieć!* o 1947 Putr.Rzecz. 339, DOR *W surowym rozkładzie dziennym zostawał luz piętnastominutowy*. – SPXVI, L, SW, LSP, DOR sowie BAN. **2)** *luzem* ‘frei; jeder für sich allein; kein Ganzes bildend, unverpackt’ – ‘swobodnie, samopas; nie stanowiąc całości, bez opakowania’: 1655 Tw.Nad.Pask. 74 *I ślepym apetytem – rozumem się nie chcą / Rządzić ludzkim, ale tam idą łózem, gdzie chcą, / Jako bydlę nikczemne*. o (†1774) 1784 Hor.Sat. 247, L *Łózem rozpasany na wszystko biegał*. o (†1826) 1970 Ossol.Wiecz. 30 *u nas luzem dni chodzą, luzem noc; wasz dzień to naszych dwa*. o (1887–1888) 1949–1951 Sienk.Wołod.I 143, DOR *Basia, jako najmłodsza, biegła luzem, to zapędzając się nadto naprzód, to zatrzymując się przed bazarami*. o 1955 Towarozn.owoców 155, DOR *Po wykopaniu dostarcza się ziemniaki luzem lub w siatkowych workach do punktów skupu*. – L, SWIL, SW, LSP, DOR sowie BAN. **3)** ‘Zwischenraum zwischen zwei zusammenarbeitenden Maschinenteilen, Spiel’ – ‘przestrzeń między dwiema współpracującymi częściami maszyny’: 1806 Bndtk., L *Trzeba luz zrobić na okoto, niemasz luzu, nie może się koło obracać*. o 1948 Kasper.Mechan. 164, DOR *Dogladzenie skraca znacznie czas docierania nowego silnika i zmniejsza luz, który przy skrobanych łożyskach szybko się powiększa w pierwszym okresie pracy silnika*. – L, SW, DOR sowie BAN. ◇ **Var:** *losz* subst. m., [einzQu.] 1586 Krofej M3v, SPXVI – nur SPXVI; *łóz* subst. m., 1655 Tw.Nad.Pask. 74 o [LBel.] (†1774) 1784 Hor.Sat. 247, L – L, SWIL, SW; *luz* subst. m., †1887 Krasz., Sw – L, SWIL, SW, LSP, DOR sowie BAN. ◇ **Etym:** nhd. *los*, *lose* adj., ‘frei (sein); unfest, locker’, GRI. ◇ **Konk:** †*luźny*. ◇ **Hom:** †*luzować*. ◇ **Der:** *luzak* subst. m., ‘Troßknecht’, 1786 Sł.Oboz. 151, L, zuerst geb. L; *łózak* subst. m., ‘dss.’, zuerst geb. L; *lozak* subst. m., (1841) 1949 Słow.Ben. 463, DOR, zuerst geb. Sw. ❖ Der Erstbeleg kann eine getrennte lokale oder regionale Entlehnung des Kaschubischen sein. Jedoch scheint eine ähnliche adverbiale Verwendung als Vorstufe von Formen wie *w łóz* und *łózem* (†1661) 1681, s.o., möglich. Vgl. auch †*for* und †*furt*. Nach dem Instrumental *luzem* konnte *luz* als der Nominativ eines Substantivs verstanden werden, vielleicht hat auch das viel früher entlehnte Adjektiv *luźny* dabei eine Rolle gespielt. Vgl. †*luźny*, †*luzować*.

« zurück blättern vor »